

Uchwała z dnia 28 lutego 2008 r., III CZP 143/07

Sędzia SN Zbigniew Strus (przewodniczący)

Sędzia SN Iwona Koper

Sędzia SN Kazimierz Zawada (sprawozdawca)

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa Elżbiety M., Anny M., Mirosławy D., Grażyny W., Marioli S., Leszka K. i Mirosława K. przeciwko Małgorzacie B. i Grzegorzowi K. o zapłatę, po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym w dniu 28 lutego 2008 r. zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Okręgowy w Poznaniu postanowieniem z dnia 16 listopada 2007 r.:

„Czy dla przypisania odpowiedzialności, o której mowa w art. 299 § 1 k.s.h. byłemu członkowi zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, a następnie jej likwidatorowi, konieczne jest aby zobowiązanie nie spełnione przez spółkę powstało przed otwarciem likwidacji, to jest, czy powstanie tego zobowiązania po otwarciu i w związku z likwidacją, uniemożliwia przypisanie tej odpowiedzialności takiemu likwidatorowi, jeżeli stan majątkowy spółki po otwarciu likwidacji, uniemożliwiający spełnienie zobowiązania, pozostaje w związku przyczynowym z wcześniejszym zaniechaniem wystąpienia z wnioskiem o ogłoszenie upadłości w czasie właściwym według przepisów obowiązującego prawa?”

podjął uchwałę:

Odpowiedzialność związaną z bezskutecznością egzekucji określonego zobowiązania wobec spółki z ograniczoną odpowiedzialnością ponoszą na podstawie art. 299 k.s.h. osoby będące członkami jej zarządu lub likwidatorami w czasie istnienia tego zobowiązania.

Uzasadnienie

Sąd Rejonowy wyrokiem z dnia 20 stycznia 2006 r. zasądził na rzecz powodów solidarnie od Małgorzaty B. i Grzegorza K. określone kwoty dochodzone od nich ze

względu na bezskuteczność egzekucji wierzytelności powodów wobec Zakładów Papierniczych „T.”, spółki z o.o.

Spółka „T.” powstała w wyniku prywatyzacji; majątek Skarbu Państwa wchodzący w skład prywatyzowanego przedsiębiorstwa państwowego został jej oddany do odpłatnego korzystania. Spółka rozpoczęła działalność dnia 1 kwietnia 2000 r., a w dniu 28 lutego 2003 r. jej zarząd w osobach pozwanych złożył wniosek o otwarcie postępowania układowego, jednakże pismem z dnia 9 września 2003 r. cofnął go ze względu na wypowiedzenie przez Skarb Państwa umowy o oddanie mienia do odpłatnego korzystania. Dnia 30 września 2003 r. wpłynął do sądu wniosek zarządu spółki o ogłoszenie upadłości. Tymczasowy nadzorca ustanowiony przez sąd ustalił, że spółka utraciła trwale płynność finansową już na początku 2002 r. Po cofnięciu przez pozwanego Grzegorza K. wniosku o ogłoszenie upadłości sąd postanowieniem z dnia 19 grudnia 2003 r. umorzył postępowanie w sprawie ogłoszenia upadłości. W dniu 17 lutego 2004 r. pozwani objęli funkcje likwidatorów spółki. Powodowie są byłymi pracownikami spółki, a dochodzone przez nich kwoty zostały zasądzone wyrokami sądu pracy jako odszkodowania za wypowiedzenie umów o pracę. Postępowanie egzekucyjne prowadzone przeciwko spółce zostało umorzone ze względu na jego bezskuteczność.

W ocenie Sądu Rejonowego, egzekucja wierzytelności powodów wobec spółki „T.” okazała się bezskuteczna, a pozwani nie złożyli we właściwym czasie wniosku o ogłoszenie upadłości, co uzasadnia odpowiedzialność pozwanych na podstawie art. 299 k.s.h.

Podczas rozpoznawania apelacji pozwanej Małgorzaty B. Sądowi Okręgowemu nasunęły się poważne wątpliwości, którym dał wyraz w przedstawionym zagadnieniu prawnym. (...)

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Wątpliwości Sądu Okręgowego dotyczą przede wszystkim podmiotowego zakresu odpowiedzialności przewidzianej w art. 299 k.s.h.; czy na podstawie tego przepisu odpowiedzialność ponoszą tylko członkowie zarządu, czy także likwidatorzy spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, oraz czy na wynikającą z tego przepisu odpowiedzialność członka zarządu ma wpływ objęcie przez niego funkcji likwidatora. Ponadto wątpliwości Sądu Okręgowego odnoszą się do kwestii czasowego związku odpowiedzialności przewidzianej w art. 299 k.s.h. z pełnieniem funkcji członka zarządu lub likwidatora spółki. (...)

Cel, funkcja i charakter odpowiedzialności przewidzianej w art. 299 k.s.h. przemawiają za ponoszeniem jej nie tylko przez członków zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, ale i likwidatorów. Likwidatorzy – którymi co do zasady zostają członkowie zarządu – reprezentują spółkę w likwidacji i choć ich zadanie ogranicza się do czynności likwidacyjnych i spraw związanych z tymi czynnościami (zob. art. 270-290 k.s.h.), nie można wykluczyć zaistnienia w okresie likwidacji okoliczności uzasadniających ogłoszenie upadłości spółki. W takim razie na likwidatorach ciąży obowiązek złożenia we właściwym czasie wniosku o ogłoszenie upadłości (zob. art. 20 ust. 2 pkt 2 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze, Dz.U. Nr 60, poz. 535 ze zm. – dalej: „Pr.u.n.”). (...)

Wymienienie w art. 299 k.s.h. jedynie członków zarządu stało się w powiązaniu z przepisami regulującymi odpowiedzialność cywilną, wyraźnie wymieniającymi likwidatorów obok członków zarządu (i innych organów), jak też samych tylko członków zarządu (art. 292, 293, 298 k.s.h.), podstawą poglądu, że likwidatorzy spółki z ograniczoną odpowiedzialnością nie ponoszą odpowiedzialności na podstawie art. 299 k.s.h. (wyroki Sądu Najwyższego z dnia 9 czerwca 2006 r., IV CK 415/05, nie publ., i z dnia 6 lipca 2007 r., III CSK 2/07, OSNC-ZD 2008, nr C, poz. 63). Wprawdzie zgodnie z art. 280 k.s.h. do likwidatorów stosuje się przepisy dotyczące członków zarządu, chyba że przepisy rozdziału 6, działu I, tytułu III k.s.h., tj. art. 270-290, stanowią inaczej, ale według tego poglądu przy ustalaniu zakresu wymienionego odesłania należy mieć na względzie także zawarte w następnym rozdziale przepisy art. 292, 293 i 298, a ściślej wyprowadzany z ich zestawienia z art. 299 wniosek, że skoro w art. art. 292, 293 i 298 k.s.h. likwidatorzy są wyraźnie odróżniani od członków zarządu i członków innych organów, to – rozumując *a contrario* – niewymienienie ich wyraźnie w art. 299 k.s.h. wyklucza jego stosowanie do nich. Jak jednak łatwo zauważyć, pogląd ten jest sprzeczny z brzmieniem art. 280, który przewidziane w nim stosowanie na zasadzie odwołania do likwidatorów przepisów dotyczących członków zarządu ograniczył jedynie wyjątkami wynikającym z rozdziału 6, działu I, tytułu III, ale art. 292, 293 i 298 do tego rozdziału nie należą.

Kwestionowany pogląd byłby nie do obrony także na gruncie poprzednika art. 280 k.s.h., tj. art. 269 k.h., który stanowił, że likwidatorzy co do swych uprawnień i obowiązków podlegają przepisom działu niniejszego, przewidzianym dla zarządu

spółki. Przepis ten odsyłał więc m.in. do art. 298 k.h., a to że w wielu przepisach działu, w którym się znajdował art. 298, dotyczących odpowiedzialności cywilnej lub karnej (art. 300, 301, 303 i 304), likwidatorzy byli wyraźnie wymienieni obok członków zarządu lub członków władz spółki nie dawało podstaw do twierdzenia, że skoro w tych przepisach likwidatorzy byli wyraźnie wymienieni, to niewymienienie ich wyraźnie w art. 298 k.h. powinno *a contrario* wykluczać jego stosowanie do nich. Istnienie wielu przepisów wyraźnie przewidujących odpowiedzialność karną likwidatorów na równi z członkami zarządu dawało raczej podstawy do rozumowania, że likwidatorzy tym bardziej powinni na równi z członkami zarządu ponosić odpowiedzialność cywilną przewidzianą w art. 298 k.h., uzasadnioną ze względu na swą funkcję w takim samym stopniu wobec likwidatorów jak członków zarządu.

Ze względu zatem na to, że odesłanie zawarte w art. 280 k.s.h. obejmuje także art. 299 k.s.h., a racje uzasadniające przewidzianą w art. 299 k.s.h. odpowiedzialność są aktualne w odniesieniu do likwidatorów w takim samym stopniu, jak względem członków zarządu, na podstawie art. 299 k.s.h. odpowiadają również likwidatorzy spółki z ograniczoną odpowiedzialnością. Tym bardziej nie może uchylać odpowiedzialności członka zarządu opartej na art. 299 k.s.h. fakt objęcia przez niego funkcji likwidatora spółki (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 stycznia 2007 r., II CSK 322/06, "Izba Cywilna" 2007, nr 12, s. 46). Sam więc fakt, że powódka będąc członkiem zarządu objęła następnie funkcję likwidatora spółki nie wyklucza jej odpowiedzialności na podstawie art. 299 k.s.h.

Również rozstrzygnięcie wątpliwości Sądu Okręgowego co do czasowego związku odpowiedzialności przewidzianej w art. 299 k.s.h. z pełnieniem funkcji członka zarządu lub likwidatora jest zdeterminowane celem i charakterem tej odpowiedzialności. Uwzględniając cel i charakter odpowiedzialności przewidzianej w art. 299 k.s.h., należy przyjąć, że w razie bezskuteczności egzekucji określonego zobowiązania odpowiedzialność na zasadach tego przepisu ponoszą osoby będące członkami zarządu lub likwidatorami w czasie istnienia tego zobowiązania, a ściślej – jego podstawy. Objęcie odpowiedzialnością danego członka zarządu lub likwidatora wszystkich zobowiązań spółki, których podstawa istnieje w czasie sprawowania przez niego funkcji, a więc także zobowiązań jeszcze wtedy niewymagalnych, jest uzasadnione tym, że ogłoszenie upadłości, o które członek zarządu lub likwidator powinien wystąpić w celu przeciwdziałania bezskuteczności

egzekucji, spowodowałyby wymagalność także zobowiązań niemających dotychczas takiej cechy (zob. art. 91 Pr.u.n.).

Należy przy tym pamiętać, że w przypadku zobowiązań upadłego opiewających na świadczenie, którego rozmiar zależy od upływu czasu, podlegających wykonywaniu także po ogłoszeniu upadłości, mogą być zgłaszane w celu zaspokojenia z masy upadłości odpowiadające tym zobowiązaniom wierzytelności pieniężne (zob. art. 247 i 249 Pr.u.n.), a wynagrodzenia pracowników zatrudnionych w przedsiębiorstwie upadłego należne za okres po ogłoszeniu upadłości oraz odprawy i odszkodowania, związane z rozwiązaniem umów o pracę, przysługujące tym pracownikom, należą do kosztów postępowania upadłościowego (art. 230 ust. 3 pkt 2 Pr.u.n.), podlegających zaspokojeniu w pierwszej kolejności z masy upadłości (art. 231 Pr.u.n.). Ponadto z punktu widzenia art. 299 k.s.h. na równi z zobowiązaniami istniejącymi należy zgodnie z art. 245 ust. 1 pkt 4 Pr.u.n. traktować zobowiązania warunkowe (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 28 września 1999 r., II CKN 608/98, OSNC 2000, nr 4, poz. 67, i z dnia 25 września 2003 r., V CK 198/02, „Wokanda” 2004, nr 6, poz. 7).

Powód, który dochodzi roszczenia przewidzianego w art. 299 §1 k.s.h. powinien zatem wykazać istnienie – we wskazanym znaczeniu – określonego zobowiązania spółki w czasie, kiedy pozwany był członkiem zarządu lub likwidatorem, stwierdzonego w tym czasie lub później tytułem egzekucyjnym wydanym na rzecz powoda (tylko wyjątkowo nie musi ono być w ten sposób stwierdzone), oraz bezskuteczność egzekucji tego zobowiązania przeciwko spółce.

Pozwany natomiast, jeżeli chce się uwolnić od odpowiedzialności, powinien udowodnić jedną z okoliczności egzoneracyjnych określonych w art. 299 §2 k.s.h. (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia z dnia 21 lutego 2002 r., IV CKN 793/00, OSNC 2003, nr 2, poz. 22, z dnia 16 maja 2002 r., IV CKN 933/00, nie publ., i z dnia, z dnia 8 marca 2007 r., III CSK 352/06, "Prawo Spółek" 2008, nr 4, s. 58). Taką okolicznością jest przede wszystkim złożenie we właściwym czasie przez pozwanego wniosku o ogłoszenie upadłości. Identyczny skutek wywiera złożenie we właściwym czasie wniosku o ogłoszenie upadłości przez wierzyciela spółki. Skutecznie przeprowadzony dowód w tym zakresie obala domniemanie, że szkoda wierzyciela spółki pozostawała w związku przyczynowym z niezłożeniem przez pozwanego we właściwym czasie wniosku o ogłoszenie upadłości. Na równi ze zgłoszeniem we właściwym czasie wniosku o ogłoszenie upadłości należy

potraktować nieistnienie podstaw do jego zgłoszenia w okresie pełnienia przez pozwanego funkcji członka zarządu lub likwidatora (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 lutego 2003 r., IV CKN 1779/00, OSNC 2004, nr 5, poz. 76). Nie ma znaczenia w świetle art. 299 § 2 k.s.h. wniosek o ogłoszenie upadłości, który został prawomocnie zwrócony albo odrzucony (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 14 lutego 2006 r., II CSK 14/05, nie publ.).

Pozwanego zwalnia także dowód niezawinienia niezłożenia wniosku o ogłoszenie upadłości, który obala wynikające z art. 299 k.s.h. odmienne domniemanie prawne.

Wreszcie pozwany zwolni się przez wykazanie, że choć nie złożył wniosku o ogłoszenie upadłości we właściwym czasie, to nie było to przyczyną szkody powoda. Chodzi o wykazanie, że powód nie uzyskałby w postępowaniu upadłościowym, choćby zostało ono wszczęte we właściwym czasie, zaspokojenia swej należności ze względu na brak wystarczającego majątku spółki. Pozwany powinien zatem udowodnić – odwołując się do stanu majątkowego spółki istniejącego w czasie właściwym do zgłoszenia upadłości oraz uwzględniając określoną w art. 342 Pr.u.n. kolejność zaspokajania się z masy upadłości – że na zaspokojenie należności powoda nie starczyłoby środków wchodzących w skład masy upadłości (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 28 września 1999, II CKN 608/98, i dnia 16 grudnia 1999 r., II CKN 630/98, nie publ.). Również ten dowód obala wynikające z art. 299 k.s.h. odmienne domniemanie prawne.

Z tych względów, Sąd Najwyższy rozstrzygnął przedstawione zagadnienie prawne, jak w uchwale (art. 390 § 1 k.p.c.).